

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida)	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish..... Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market..... Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdurkarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махмадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISH MEXANIZMI

To'xsanov Qudratillo Nozimovich

DSc, TDIU, Soliqlar va soliqqa tortish kafedrası professori

Annotatsiya: Iqtisodiy adabiyotlarda tadbirkorlik subyektlari soliq yukini baholashning turli xil uslublaridan keng foydalaniladi. Ularning bir-biridan asosiy farqi soliq yukini aniqlashda hisobga olinadigan soliqlar miqdori, shuningdek, soliqlar summasi nisbatlanadigan integral ko'rsatkich (manba)ni aniqlashda namoyon bo'ladi. Iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida soliq yukini optimal taqsimlash mexanizmini shakllanishi ular o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratadi.

Kalit so'zlar: moliyaviy rag'batlantirish, soliq imtiyozlari, bojxona preferensiyalari, soliq to'lovchilar, soliq yuki, soliq stavkalari, soliq mexanizmi.

Abstract: In the economic literature, various methods of assessing the tax burden of business entities are widely used. Their main difference from each other is manifested in determining the amount of taxes taken into account when determining the tax burden, as well as the integral indicator (source) to which the amount of taxes is proportional. The formation of a mechanism for the optimal distribution of tax burden between sectors of the economy creates a healthy competitive environment between them.

Key words: financial incentives, tax incentives, customs preferences, taxpayers, tax burden, tax rates, tax mechanism.

Аннотация: В экономической литературе широко используются различные методы оценки налоговой нагрузки субъектов предпринимательства. Основное различие между ними заключается в сумме налогов, учитываемых при определении налоговой нагрузки, а также в интегральном показателе (источнике), с которым сравнивается сумма налогов. Формирование механизма оптимального распределения налоговой нагрузки между отраслями экономики создает среду здоровой конкуренции между ними.

Ключевые слова: финансовые льготы, налоговые льготы, таможенные преференции, налогоплательщики, налоговая нагрузка, налоговые ставки, налоговый механизм.

KIRISH

Milliy iqtisodiyotda soliq munosabatlarining natijaviy ko'rsatkichi hisoblangan soliq yuki mohiyat jihatidan, eng avvalo, aholi va xususiy sektordagi moliyaviy resurslarning ma'lum qismini davlat foydasiga undirib olinishi bilan tavsiflanadi. Shu bois, soliq yukining miqdor ko'rsatkichlari yordamida ifodalashga oid ilmiy munozaralar doim dolzarb bo'lib kelgan.

O'tgan bir yilda 55 mingdan ortiq biznes uchun mo'ljallangan binolar barpo etildi, pul aylanmasini 1 million dollardan oshirgan tadbirkorlar soni 5 mingga ko'payib, 26 mingga tashkil etdi, eksport qiluvchi korxonalar soni 7,5 mingga yetib, jami eksport hajmi 30 foizga ko'paydi ^[1].

Soliq yukining milliy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish muammosi davlat tomonidan undirilgan soliqlar va yig'img'lar bilan yalpi ichki mahsulotning umumiy hajmi o'rtasida iqtisodiy jihatdan asoslab beriladigan ulushi (nisbati)ni topish bilan uzviy bog'liq. Optimal soliq yuki hajmini hisoblab chiqishda mazkur muammoning yechimi sifatida taklif etilayotgan uslubiy yondashuvlar juda ko'p va xilma-xil, olingan ilmiy natijalar mohiyati jihatidan bir-biriga zid keladi. Shu bilan bir vaqtda ilmiy yondashuvlar va tahlil uslublarining turlichaligi soliq yuki muammosini makroiqtisodiy darajada ilmiy tahlil qilish uchun juda keng imkoniyatlarni ochib bermoqda ^[2].

Shu maqsadda, soliq yukini baholash bo'yicha ishlab chiqilgai ayrim uslublarni ko'rib chiqamiz. Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining soliq yukini aniqlash bo'yicha rasmiy va yagona uslub tom ma'noda ishlab chiqilmagan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzu doirasida ayrim xorijlik iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari va fikrlarini o'z ichiga olgan bir qator ilmiy tadqiqot ishlari mavjud. Masalan, iqtisodchi olimlar A Razin, E Sadka va P Svagel tomonidan "Tax burden and migration: a political economy theory and evidence" mavzusida yozilgan ilmiy-tadqiqot ishida soliq yuki va migratsiya o'rtasidagi munosabatlar nazariy va amaliy jihatdan ko'rib chiqilgan ^[3].

Iqtisodchi olim lo Ozai tomonidan "Tax Competition and the Ethiss of Burden Sharing" mavzusida yozilgan tadqiqotida tadqiqotda soliq raqobati va soliq yukini taqsimlashning mohiyatini muhokama qilgan bo'lib, tadqiqotda muallif yuqori daromadga ega bo'lgan soliq to'lovchilarning soliq yukidan ko'proq yengillik olishi kerakligi haqidagi fikrni ilgari suradi ^[4].

Soliq yukini baholashni takomillashtirish masalalari bo'yicha tadqiqot olib borgan O.Gaybullayev soliq yukini makrosathda, mezosathda va mikrosathda baholash va tahlil qilish mumkin, deb hisoblaydi va soliq yukini ko'p sathli baholash (SYUKSB) uslubini taklif etadi ^[5]. Biroq O.Gaybullayev taklif qilgan uslubida ikkita eng muhim narsani to'liq tushuntirmagan va yoritmaganligi sababli uning tadqiqoti natijalaridan foydalanuvchilarda tushunmovchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Bular, birinchidan, soliq yukini baholashda aynan qaysi soliqlar, to'lovlar yoki majburiy ajratmalar hisobga olinishi aniq ko'rsatilmaganligi bo'lsa, ikkinchidan, soliq yuki nisbatlanadigan umumiy manba aniqlashtirilmasdan mavhum qoldirilganligidir. Ya'ni u soliq yuki nisbatlanadigan umumiy manba sifatida korxona faoliyatining ma'lum bir davrdagi moliyaviy ko'rsatkichlarini, umumiy daromad (ish haqi fondi, yalpi foyda va amortizatsiya ajratmalari yig'indisi), qo'shilgan qiymat yoki yalpi tushum miqdorini soliq yuki bazasi sifatida qarash mumkin, deb hisoblaydi.

Professor B.Toshmurodova o'zining "Soliq munosabatlarini optimallashtirish" o'quv qo'llanmasida iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari korxonalari uchun soliq yukini hisoblab chiqqan. Muallif bu yerda soliq va to'lovlarni yalpi tushumdagi va qo'shilgan qiymatdagi salmoqlarini hisoblab chiqqan. Bunga ko'ra barcha tarmoqlardagi soliqlar va to'lovlarning qo'shilgan qiymatdagi salmog'i yalpi tushumdagi salmog'idan yuqori ekanligi va bundan tashqari tarmoqlar o'rtasidagi soliq yukining yuqoriligini hamda ayrim tarmoqlarda soliq yukining yillar davomida o'sganligini ko'rish mumkin ^[6].

Professor B.Isroilov taklif qilgan uslubga ko'ra, soliq yuki soliq summasining mahsulot sotishdan tushumga nisbati sifatida aniqlanadi ^[7]. Bu ko'rsatkichning mahsulot sotishdan sof tushumda soliqlar ulushini ko'rsatishini inobatga oladigan bo'lsak, unda u soliqlarning korxona moliyaviy holatiga ta'sirini hecham baholay olmasligini ta'kidlashimiz mumkin. Chunki u sotishdan yalpi tushum tarkibidagi xarid qilingan materiallar, qo'shilgan qiymat va uning elementlari ulushini hisobga olmaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq yukini optimal taqsimlash mexanizmini amaldagi holatini tahlil qilish hamda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini davlat tomonidan rag'batlantirish, soliq imtiyozlari va pasaytirilgan soliq stavkalarini taqdim etish orqali ular faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy siyosat yo'nalishlari hamda ilg'or tajribalarni O'zbekiston iqtisodiyotiga qo'llash yo'llarini belgilab olish jarayonida mushohada, induksiya va deduksiya, dinamik qatorlar, iqtisodiy-statistik tahlil va sintez, statistik guruhlash, tizimli tahlil, taqqoslash va boshqa usullardan samarali foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakat milliy iqtisodiyotiga soliq yukini ta'sirini o'rganish muammosi davlat tomonidan undirilgan soliqlar va yig'imlar bilan yalpi ichki mahsulotning umumiy hajmi o'rtasida iqtisodiy jihatdan asoslab beriladigan ulushi (nisbati)ni topish bilan uzviy bog'liq. Optimal soliq yuki hajmini hisoblab chiqishda mazkur muammoning yechimi sifatida taklif etilayotgan uslubiy yondashuvlar juda ko'p va xilma xil, olingan ilmiy natijalar mohiyati jihatidan bir-biriga zid keladi. Shu bilan bir vaqtda ilmiy yondashuvlar va tahlil uslublarining turlichaligi soliq yuki muammosini makroiqtisodiy darajada ilmiy tahlil qilish uchun juda keng imkoniyatlarni ochib bermoqda.

Davlat o'zining vazifalarini bajarishi uchun lozim darajadagi moliyaviy resurslar bilan ta'minlay oladigan milliy soliq tizimi soliq to'lovchi tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi. Shu sababli soliq to'lovchilar o'rtasida vujudga keladigan soliq yuki ko'rsatkichi mamlakat soliq tizimining sifatini baholash uchun yetarli hisoblanadi. Milliy soliq tizimida soliq munosabatlarining natijaviy ko'rsatkichi hisoblangan soliq yuki ko'rsatkichi iqtisodiy mazmuni jihatidan soliq to'lovchilar tomonidan yaratilgan moliyaviy resurslarning bir qismini davlat foydasiga majburiyundirish bilan ifodalanadi. Shu bois, soliq yukining miqdor ko'rsatkichlari yordamida ifodalashga oid ilmiy munozaralar doim dolzarb bo'lib kelgan.

Zamonaviy raqobat bozoridagi barcha tadbirkorlik subyektlari xarajatlarni optimallashtirish orqali o'z faoliyati samaradorligini oshirishga intilishadi. Bu jarayonda eng avvalo asosiy xarajatlarga e'tibor qaratiladi. Ular orasida soliq qonunchiligida mavjud bo'lgan soliqlar va yig'imlar asosiy o'rinni egallaydi. Shu sababli, aksariyat

korxonalar o'z bizneslariga soliq yukini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni rejalashtirishadi va amalga oshiradilar. Ammo bunday harakat natijalari ko'pincha soliq xizmatining e'tiborini o'ziga qaratadi. Ular uchun qo'shimcha soliqlar va jarimalar shaklida teskari ta'sirga olib keladi. Biz tadqiqot jarayonida soliq xarajatlarini kamaytirish bo'yicha harakatlarni soliq qonunchiligi talablariga mos kelishi uchun qanday rejalashtirishni ko'rib chiqamiz.

Tadbirkorlik subyektlarida soliq yuki odatda soliqlarni to'lash xarajatlari darajasi ko'rsatkichi orqali pul birligida belgilanadi. Uning tovar (ish, xizmat)lar sotishdan tushgan tushum bilan birga, soliq xarajatlarining asosiy miqdori qo'shilgan qiymat solig'i hamda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'iga to'g'ri keladi. Bu to'g'ridan to'g'ri korxonaning daromadlari hajmiga bog'liq bo'ladi.

Korxonalarga nisbatan soliq yuki qancha past bo'lsa, tadbirkorlik subyektlari ixtiyorida qoladigan foyda hajmi yuqori bo'ladi. Shu sababli, barcha korxonalar o'z bizneslariga soliq yukini kamaytirish uchun turli xil sxemalardan foydalanadilar. Ular foydalanadigan sxemalarni uchta guruhga ajratish mumkin, ularning har biri bir nechta kichik guruhlariga batafsil bayon etilgan (1-rasmga qarang).

1-rasm: Tadbirkorlik subyektlari uchun soliq yukini kamaytirish yo'nalishlari tasnifi¹

Soliqni optimallashtirish – bu soliq yukini kamaytirish nuqtayi nazaridan eng daromadli biznesni tashkil etishni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmui hisoblanadi. Soliqlarni optimallashtirish usullariga quyidagilar kiradi:

- soliq rejimini tanlash korxonani tashkil etish bosqichida va hisobot yili oxiridagi soliq yuki dinamikasini tahlil qilish asosida amalga oshirilishi kerak;
- qonuniy soliq imtiyozlaridan foydalanish;
- soliqni rejalashtirish yordamida korxona hisoblangan soliqlar miqdori dinamikasini va kelgusi moliyaviy yil uchun soliq yuki darajasini bashorat qilishi mumkin.

Soliqni minimallashtirish korxonaning soliq bazasini kamaytirish uchun Soliq Kodeksi va boshqa me'yoriy hujjatlarda ruxsat etilgan usullardan foydalanishdan iborat.

Korxonalarda soliqlarni minimallashtirishning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

- hisob siyosatini ishlab chiqish. Bunda qonun bilan ruxsat etilgan korxona faoliyatini hisobga olishning ayrim usullarini kiritish hisoblangan soliqlar miqdorini kamaytirishga imkon beradi.
- korxona uchun soliqlarni minimallashtirish sxemalarini ishlab chiqish, ishlab chiqilgan sxemalar yordamida u o'z biznesiga soliq yukini qonuniy ravishda kamaytirishi mumkin bo'ladi.
- korxona biznes jarayoniga soliq yukini minimallashtirish uchun soliq qonunchiligida nazarda tutilgan usullardan foydalanish.

Soliq yukini minimallashtirish uchun soliq to'lashdan bo'yin tovlash yuqori xavflar bilan bog'liq bo'lib, ushbu usuldan foydalanganlik uchun jazo choralari soliqlardan qochish sxemalarini qo'llashdan moliyaviy imtiyozlardan sezilarli darajada oshadi.

¹ Muallif ishlanmasi.

Soliq to'lashdan bo'yin tovlashning ko'plab variantlari nafaqat ma'muriy, balki jinoiy qonunchilik doirasiga kiradi, shuning uchun biz soliq yukini minimallashtirishning ushbu guruhini ko'rib chiqmaymiz va qo'llashni tavsiya bermaymiz.

Tadbirkorlik subyekti tomonidan to'lanadigan soliqlar miqdori va soliq yukining hajmiga eng ko'p ta'sir ko'rsatadigan asosiy parametrlar sifatida quyidagilarni keltirib o'tishni lozim topdik:

- mulkchilik shaklini tanlash;
- soliq tizimini tanlash;
- korxonaning faoliyat turi va uni ro'yxatdan o'tkazish joyi;
- daromad va xarajalar nisbati;
- xarid qilingan va hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'ining nisbati.

Keling, ushbu parametrlarning har biri soliq miqdoriga qanday ta'sir qilishini ko'rib chiqamiz.

Mulkchilik shaklini tanlash tashkilot qanday soliqlarni to'lashiga bog'liq. Biznesni boshlash uchun siz korxonaning qaysi mulkchilik shakliga ega bo'lishini darhol hal qilishingiz kerak. Masalan mas'uliyati cheklangan jamiyat yoki tadbirkorlik faoliyati bilan yakka tartibdagi shug'ullanish mumkin.

Ushbu shakllarning har biri soliq miqdoriga ta'sir qiladigan ijobiy va salbiy tomonlariga ega. Masalan, ma'suliyati cheklangan jamiyat egalari olingan dividendlar bo'yicha 5 foiz miqdorida daromad solig'ini to'laydilar. Yakka tartibdagi tadbirkorlar ushbu soliqni to'lamaydilar.

Shu bilan birga, tadbirkorlar o'z biznesining qarzlari uchun shaxsiy mulklari bilan javobgar hisoblanadi. Ular yuridik shaxslarga beriladigan litsenziyalar va patentlarni ro'yxatdan o'tkazishni talab qiladigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshira olmaydilar.

Ko'pgina hollarda, tashkil etilayotgan korxona uchun soliq solishning qaysi shaklidan foydalanishni tanlashni rejalashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun daromad solig'i, aylanmadan olinadigan soliq va umumbelgilangan tartibda soliqni to'lash shaklida amalga oshirishi mumkin.

Dunyo iqtisodiyotida tadbirkorlik subyektlari o'rtasida soliq yukini optimallashtirish bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarda quyidagi yo'nalishlarga ustuvorlik berilmoqda. Bular, tadbirkorlik subyektlari o'rtasida soliq yukini kamaytirish sharoitida soliq turlari va stavkalarini e'tiborga olgan holda unifikatsiya qilish; davlat va jamiyat uchun ustuvorlik kasb etgan sohalardan kelib chiqib taqdim etilgan samarasi past soliq imtiyozlaridan voz kechish; tadbirkorlik subyektlarining soliq yuki ko'rsatkichi ular tomonidan davlat budjetiga to'langan barcha soliqlar va to'lovlarni qo'shilgan qiymatga nisbati orqali aniqlash; hududlarda undirilayotgan soliqlar va to'lovlar summasini yalpi hududiy mahsulotga nisbatan hisoblash; kichik biznes subyektlarida soliq yuki ko'rsatkichini sof va umumiy soliq yuki tarzida hisoblash masalasini o'z ichiga oladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Soliqqa tortishning maqbul darajasini o'rnatish soliq yukining qay yo'sinda baholanishiga bog'liq, chunki soliq yuki ko'rsatkichi soliqqa tortish tizimining samaradorligini aniqlab beruvchi eng asosiy ko'rsatkich hisoblanadi. Shu sababli, soliq yukini baholash obyektiv zaruratdir.

Soliq yukini tadbirkorlik subyektlari miqyosida aniqlash borasida qarashlar turlicha bo'lib, bu soliqlar nisbatlanadigan manbaning mualliflar tomonidan turlicha talqin etilishi bilan bog'liq. Fikrimizcha, yalpi soliq yukini aniqlashda soliqlar nisbatlanadigan manba YAIM bo'lsa, alohida tadbirkorlik subyektida ushbu manba qo'shilgan qiymat bo'lishi lozim. Chunki YAIM mohiyatan iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida yaratilgan, oraliq iste'mol chegirilgan pirovard mahsulot, aniqrog'i, qo'shilgan qiymatlar yig'indisidan iborat.

Tadbirkorlik subyektlari soliq yuki darajasining shakllanishi va o'zgarishiga ko'p omillar ta'sir qiladi. Jumladan, barcha soliqlar va majburiy to'lovlar miqdori, har bir soliqning bazasi, soliq stavkalari, soliq imtiyozlari, QQning o'zgarishi, tovarga bo'lgan talab va taklif soliq yuki darajasiga ta'sir qiluvchi omillardan hisoblanadi.

O'rganishlar natijasi shuni ko'rsatdiki, faqat soliq yuki ko'rsatkichlari orqali soliqqa tortishning tadbirkorlik subyekti moliyaviy faoliyatiga ta'sirini to'laqonli baholab bo'lmaydi. Shu maqsadda, soliqlar bo'yicha penyal, moliyaviy jarimalar va xo'jalik sudi bo'jlarini ham hisobga olgan holda korxona uchun haqiqiy (real) fiskal bosimni baholash uslubi ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlash uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yanada rivojlantirish hamda hududning tarixiy rivojlanish tajribasidan kelib chiqib tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Hududlarda xususiyashtirilgan va bugungi kunda maqsadli faoliyat ko'rsatmayotgan mulklardan o'z o'rnida va samarali foydalanishni yo'lga qo'yish lozim. Bo'sh turgan obyektlarda ishlab chiqarish va xizmatlar sohasini

rivojlantirish maqsadida investitsiya kiritilishi kelgusida soliqqa tortiladigan bazani yanada kengaytirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2022-yildagi "Ochiq muloqoti"da belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 364-sonli qarori.
2. To'rayev Sh.Sh. Iqtisodiyotda soliq yukini optimallashtirish yo'nalishlari. Iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan doktorlik dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, DJQA. 2022. 64 b.
3. A Razin, E Sadka, P Swagel. Tax burden and migration: a political economy theory and evidence. <https://www.science-direct.com/science/article/pii/S0047272701000913>.
4. IO Ozai. Tax Competition and the Ethics of Burden Sharing. Fordham International Law Journal, 2018. <https://heinonline.org/holcgibin/getpdf.cgi?handle=hein.journals/rdint42§ion=6>.
5. Gaybullayev O.Z. Soliq yukini baholashni takomillashtirish masalalari: i.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. –Toshkent, DJQA, 2004.-20 b.
6. Toshmurodova B. Soliq munosabatlarini optimallashtirish. Monografiya. –Toshkent. TMI nashriyoti. 2005. 160-b.
7. Isroilov B.I. Soliq yuki va uni ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi// O'zbekiston Respublikasi soliq tizimini isloh qilishning tamoyillari va asosiy yo'nalishlari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.-Toshkent. 2006. 52-b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.